

*Ткач Г. С.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Кудрявцева Н. С.,**доктор філологічних наук,**професор кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЙ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Анотація. У статті розглядається культурно-специфічна інформація, особливості її відтворення під час перекладу інструкцій з англійської на українську мову та основні труднощі, з якими стикається перекладач у разі її відтворення в інструкціях. Розглянуто такі поняття, як «технічний переклад» та «технічний текст». Визначено, яка культурно-специфічна інформація є в технічних текстах. Розкрито значення поняття «інструкція». Охарактеризована культурно-специфічна інформація, яка зустрічається в технічних інструкціях до побутових та промислових виробів. Запропоновано способи відтворення культурно-специфічної інформації під час перекладу інструкцій з англійської на українську мову. Перший спосіб – це застосування такого поняття, як «мовна локалізація» в разі відтворення на перекладі одиниць вимірювання. Другий спосіб – це додавання, заміна або вилучення інформації в разі відтворення на перекладі національних стандартів, сертифікатів та положень. Третій спосіб – це пошук відповідника в цільовій мові в разі відтворення на перекладі аббревіатур. Четвертий спосіб – це адаптація тексту оригіналу, враховуючи норми української мови та жанрові норм культури мови оригіналу, в разі відтворення на перекладі жанрово-стилістичних особливостей. Зроблено висновок, що переклад інструкцій вимагає від перекладача знань не тільки лінгвістичного характеру, а й вузькогалузевого профілю знань об'єкта перекладу і його специфіки. Перекладачу слід також звернути увагу на труднощі відтворення культурно-специфічної інформації. По-перше, перекладач має знати, де знаходити додаткову інформацію. Це стосується інформації про конвертування одиниць вимірювання, пошуку відповідника аббревіатури в мові перекладу. По-друге, він має знати цільову аудиторію, для якої текст інструкції перекладається. Таким чином, перекладач зможе вирішити, яку інформацію можна залишити під час перекладу, а яку вилучити чи замінити. По-третє, він має враховувати норми української мови в разі відтворення жанрово-стилістичних особливостей на перекладі.

Ключові слова: технічний текст, технічний переклад, культурно-специфічна інформація, інструкція, переклад інструкцій.

Постановка проблеми. Ми живемо в сучасному світі, в якому важливу роль відіграє розвиток науки та техніки. Новітні технології полегшують наше повсякденне життя. Важко уявити сучасну людину, яка б сьогодні не користувалася гаджетами або іншими технічними пристроями. Кожен при-

стрій має своє певне призначення та виконує відповідні функції, тому невід'ємною його частиною є інструкція з експлуатації, за допомогою якої користувач має змогу легко розібратися в питаннях користування. Однак бувають випадки, коли користувач, читаючи інструкцію, ніяк не може зрозуміти, як користуватися пристроєм. Ми можемо зробити припущення, що йому просто бракує відповідних знань у галузі техніки, але чи це дійсно так? Можливо, проблема полягає в неправильному перекладі? Адже переклад інструкцій – не менш копітка робота, ніж переклад художнього твору або науково-популярної статті. Актуальність дослідження окресленої теми зумовлена необхідністю підвищення якості перекладів технічних інструкцій, які мають багато різних нюансів і складнощів, з якими перекладач стикається під час перекладу інструкцій, особливо з труднощами відтворення культурно-специфічної інформації.

Мета статті – проаналізувати особливості відтворення культурно-специфічної інформації під час перекладу технічних інструкцій з англійської на українську мову, що досягається через вирішення таких завдань:

- 1) розглянути поняття технічного тексту та технічного перекладу;
- 2) визначити, яка є культурно-специфічна інформація в технічному тексті;
- 3) розглянути поняття інструкції;
- 4) визначити, яка саме культурно-специфічна інформація міститься в інструкціях;
- 5) визначити способи відтворення культурно-специфічної інформації, що відтворюється під час перекладу інструкцій з англійської на українську мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показав, що такі науковці, як Г. Вермеєр, К. Райс, Г. Турі, Е.-А. Гутт та інші присвятили різним аспектам у перекладі технічних текстів багато уваги. К. Райс разом із Г. Вермеєром уперше сформулювали скопос-теорію. Пізніше Г. Вермеєр розвинув і дорощував багато її ключових положень. У своїй спільній праці «Основи загальної теорії перекладу» К. Райс і Г. Вермеєр орієнтуються на лінгвістичні та культурологічні аспекти загальної теорії перекладу і ставлять перед собою завдання створення її основних передумов. У цій книзі точно сформульовано три основні функціональні переваги скопос-теорії.

Книга Г. Турі «Дескриптивне перекладознавство – і за його межами» присвячена багатьом питанням теорії і практики перекладу. Основна увага в книзі приділяється проблемі норм у мові та культурі, впливу цих норм на діяльність перекладача як на діяльність соціально значиму.

Е.-А. Гутт використовує когнітивний підхід, розглядаючи переклад з точки зору теорії релевантності. У цьому випадку предметна комунікація залежить від взаємодії між психологічним «контекстом» або «когнітивним середовищем» висловлювання. Виходячи з цієї фундаментальної теорії, Е.-А. Гутт стверджує, що «адекватність» перекладу визначається передачею іноземного тексту шляхом «адекватних контекстуальних дій», що не допускають «зайвої підготовки та обробки».

Деякий матеріал досліджень науковців використаний у даній статті.

Виклад основного матеріалу. Для подальшого дослідження в першу чергу необхідно розглянути поняття «технічний переклад».

Технічний переклад є набагато перспективнішим напрямом теоретичного дослідження, ніж багато хто вважає [11, с. 1]. Було підраховано, що технічний переклад становить близько 90% усього світового обсягу перекладу щороку [11, с. 2].

Отже, технічний переклад – переклад, який використовується для обміну спеціальною науково-технічною інформацією між людьми, що говорять на різних мовах. У спрощеному варіанті під технічним перекладом розуміють переклад технічних текстів [8]. Технічні тексти – це інструкції, патентна документація, керівництва по експлуатації, електричні схеми, науково-технічні книги, статті та журнали, технічні умови, вимоги, паспорта, звіти, монографії, доповіді та дисертації, технічні креслення, ескізи і проекти. Метою технічного тексту є не просто надати інформацію, а навчити людину користуватись нею. Метою технічного перекладу є, таким чином, представити нову технічну інформацію новій аудиторії, а не відтворювати вихідний текст [11, с. 10].

У зв'язку з розвитком науково-технічного співробітництва України з зарубіжними країнами і поширенням обміну інформацією вміння перекладати іншомовні технічні тексти набуває особливого значення. Як зазначає А. Коваленко [5, с. 9], технічний перекладач є посередником, без якого обмін науково-технічною інформацією був би неможливим.

Технічні тексти містять у собі не тільки фахову інформацію, а й тип тексту, інформацію про норми мови перекладу, орієнтир на аудиторію, особливості сприйняття інформації, психологію реципієнта та безпосередньо на його культуру [11, с. 6].

Існує думка Г. Турі, що на технічний переклад суттєво впливають дві основні функції:

- 1) переклад як текст у певній цільовій мові та культурі;
- 2) переклад як представлення однією мовою тексту, наявного в іншій мові та культурі [11, с. 22].

У своїй праці «Дескриптивне перекладознавство – і за його межами» Г. Турі висуває тезу про те, що положення та функція перекладів «визначаються насамперед міркуваннями, що походять із культури, яка їх приймає».

Взаємодія та взаємовплив мови і культури є сферою інтенсивних досліджень, у результаті яких поряд із цілою низкою нових дисциплін і понять виникло й поняття лінгвоетнічного бар'єру [11, с. 34], яке представляється як розбіжність у мовному плані, так і в плані різниці культур.

Інтеркультурний підхід дозволяє і змушує по-новому поглянути на переклад і перекладацьку діяльність. Відомо, що особливості культури, соціального життя народу відображаються і в його мові, і в сукупності фонових знань носія мови. Тому переклад – не просте зіставлення двох різних мовних систем, але й зіткнення двох різних культур.

А.Д. Швейцер підкреслював, що «переклад – це не тільки взаємодія культур <...> Процес перекладу «перетинає» не тільки кордони мов, а й межі культур» [3, с. 949]. Перекладач як посередник не тільки між мовами, а й між культурами, є посередником не тільки двох мов, але і двох культур. Тому знання реалій і культур країн іноземної мови і мови, на яку виконується переклад (так зване фонове знання), є необхідним і вкрай важливим для перекладача для успішного здійснення ним процесу перекладу.

Теорія релевантності надає переконливі обґрунтування для врахування пізнавальних здібностей читачів для вдосконалення перекладу, але, на думку Е.-А. Гутта [11, с. 36], щодо того, що є, а що не є перекладом, є досить проблематичним для технічного перекладу, особливо це стосується тлумачних та описових перекладів.

За словами Е.-А. Гутта, лише тлумачний переклад – це «справжній» переклад [11, с. 36]. Описовий переклад, за його словами, не може розглядатися як справжній переклад, оскільки переклад досягає релевантності лише шляхом ефективної комунікації.

Тим не менш, незважаючи на заплутаний підхід до того, що є, а не є «справжнім» перекладом, теорія релевантності дає деякі корисні уявлення відносно технічного перекладу:

- комунікативний підхід, який зосереджується на потребах та очікуваннях цільової аудиторії;
- принцип мінімуму-максимуму, який, простіше кажучи, говорить про те, що люди не хочуть витратити більше часу і сил, ніж це необхідно для отримання інформації з тексту.

Особливо це стосується технічних текстів, таких як посібники користувача [11, с. 38] та, додамо від себе, технічні інструкції.

Слово «інструкція» походить від лат. *instructio*, що означає «пристрій, повчання» [9]. Інструкції можуть бути представлені у вигляді короткого тексту у формі листівки чи буклету або як об'ємний посібник з експлуатації. Залежно від об'єму та способу виготовлення буклет чи посібник можуть складатися з цілої низки різних розділів або компонентів, крім основної частини інструкції. Вони містять передню та задню обкладинки, титульну сторінку, зміст, інформацію про видання, торговельні марки, відмови від відповідальності, гарантії, ліцензійні угоди, інформацію про заходи безпеки, додатки, глосарій, алфавітний покажчик, форму реєстрації користувачів, форму коментарів користувачів та ін. [13, с. 55].

Інструкцію як жанр традиційно відносять до офіційно-ділового стилю [7]. Отже, жанру інструкції притаманні основні риси цього стилю, такі як нейтральний тон викладу змісту, точність та ясність, лаконічність, стислість й послідовність викладу фактів, документальність. Тому мова тексту інструкцій має бути простою, точною, стислою, трішки примітивною та зрозумілою для тієї аудиторії, на яку вона орієнтується.

Багато продуктів розповсюджується на міжнародному чи національному рівні для різних мовних спільнот. Зазвичай, інструкції створюються однією мовою, а потім перекладаються на ряд інших мов.

Однією з труднощів, з якою стикається перекладач під час перекладу інструкцій, є відтворення культурно-специфічної інформації, культурних реалій. Культурні реалії в діяльності перекладача являють собою дві основні труднощі: відсутність відповідності будь-якого поняття в мові перекладу, яке є у вихідній мові, і завдання передати будь-якими можливими доречними засобами специфічне культурне забарвлення реалій, тобто їх національне та історичне забарвлення [1, с. 104]. До основних типів культурно-специфічної інформації можна зарахувати такі:

- 1) одиниці вимірювання;
- 2) посилання на національні стандарти, сертифікати, положення;
- 3) аббревіатури;
- 4) жанрово-стилістичні особливості.

Коли перекладач стикається з відтворенням культурно-специфічної інформації в перекладі інструкцій, йому слід звернути увагу на таке поняття, як «мовна локалізація» [2, с. 156]. Під мовною локалізацією мається на увазі переклад і культурна адаптація продукту до особливостей певної країни, регіону чи групи населення. Процес локалізації може включати адаптацію графічного компонента, символів валют, формату дат, адрес і номерів телефону, вибір кольорів, багатьох інших деталей, включаючи перегляд фізичної структури продукту [6]. Одиниці вимірювання не є винятком.

Метричні одиниці вимірювання системи СІ (метр, кілограм, секунда, ампер, кельвін, моль та кандела) широко використовуються на міжнародному рівні. Однак у США використовують традиційні американські одиниці, а у Великій Британії користуються імперською системою одиниць, хоча в обох країнах метрична система є загальновизнаною в технічній документації [13, с. 86]. Якщо в оригінальному англійському тексті інструкції зустрічаються саме британські або американські одиниці вимірювання, їх слід локалізувати відповідно до мови перекладу, тобто перевести в метричну систему вимірювання, яка використовується в Україні. Розглянемо на прикладі інструкції до телевізора [12, с. 15]: *For proper ventilation, allow a clearance of 4 inches on all four sides from the wall. – Для належної вентиляції залиште проміжок довжиною 10 сантиметрів з усіх чотирьох сторін від стіни.* Дюйм (англ. inch) – одиниця виміру довжини. Щоб правильно конвертувати дюйми в сантиметри, перекладач може користуватися таблицею перетворення одиниць вимірювання, яку легко знайти в Інтернеті.

Стандарти бувають міжнародні (ISO) та національні (у Великій Британії – BSI, в США – ASTM). Якщо стандарти є міжнародними, їх включення до перекладів становить меншу проблему, ніж тоді, коли стандарти та норми є національними. В останньому випадку до перекладу може бути додано застереження [13, с. 88]. Наприклад, німецька компанія Knauf Gips AG додає примітку вгорі першої сторінки інструкції, щоб сказати, що документ є перекладом інструкції, дійсної в Німеччині, і що «всі заявлені деталі та властивості відповідають нормам німецьких стандартів та будівельним нормам» [13, с. 88]. Цей документ також «заперечує будь-яку відповідальність за використання за межами Німеччини, оскільки це вимагає змін відповідно національних стандартів та будівельних норм». Також інформація в англійських стандартах та положеннях може бути замінена у випадку, якщо вони мають стандарт-аналог в Україні, або взагалі вилучена. Наприклад, в інструкції з установки

та експлуатації двигунів змінного та постійного струму [10, с. 1] на початку можна побачити примітку щодо заходів безпеки, де вказується документ MN408 і сайт його знаходження. Інформація на сайті вказана англійською мовою, тому завданням перекладача у цьому випадку є знайти примітку щодо заходів безпеки у відповідній інструкції MN408, на яку робиться посилання в оригіналі, перекласти її та замінити нею примітку у вже перекладеній інструкції. Вилучити цей розділ перекладач не може, тому що інформація про заходи безпеки є дуже важливою для користувачів. А ось такий розділ, як «Примітки для користувачів у Великій Британії», який можна знайти на другій сторінці інструкції до телевізора Sony [14, с. 2], перекладачу слід вилучити, тому що цей розділ призначений тільки для користувачів Великої Британії, які користуються розетками з трьома штекерами.

Вважається, що з деяким рядом аббревіатур читачі вже ознайомлені, наприклад, з аббревіатурами міжнародних стандартів [13, с. 88]: ES (European Standard), WTO (World Trade Organization). Під час перекладу з англійської мови перекладачеві слід шукати відповідники в цільовій мові, а потім вирішити, чи слід залишити оригінал у тексті перекладу. Наприклад: ASTM – Американська спільнота з тестування матеріалів (ASTM) [4, с. 157].

Серед жанрово-стилістичних труднощів перекладу англійських інструкцій на українську мову варто назвати переклад термінів, кліше та розмовних лексичних елементів, стилістичне оформлення інструкцій [4, с. 273]. Наприклад, німецькомовна інструкція з експлуатації електричного приладу, як правило, починається з пояснення деталей, а потім уже надається інформація про утилізацію та низка вступних зауважень [2, с. 157]. Як зазначає В. Карабан [4, с. 274], головними шляхами вирішення зазначених проблем під час перекладу є, по-перше, належна ідентифікація таких проблем, по-друге, знання і вміння застосування адекватних способів і прийомів перекладу лексичних елементів, словосполучень і фразеологічних одиниць, по-третє, прагматична адаптація тексту оригіналу під час перекладу і, по-четверте, формування сталих навичок подолання різного роду лексичних, термінологічних і стилістичних труднощів перекладу з урахуванням норм української мови та жанрових норм культури мови оригіналу.

Висновки. Унаслідок теоретичного аналізу досліджуваної проблеми окреслено способи відтворення культурно-специфічної інформації в інструкціях. Переклад інструкцій є одним із найбільш відповідальних видів перекладу та вимагає від перекладача знань не тільки лінгвістичного характеру, а й вузькогалузевих профільних знань об'єкта перекладу та його специфіки. Відтворення культурних реалій може викликати складнощі під час перекладу, тому перекладачу слід знати, як правильно їх відтворити. Подальша дослідницька робота передбачає більш детальний розгляд способів відтворення культурно-специфічної інформації в окремих типах інструкцій.

Література:

1. Гергерт А.А. Особенности перевода культурных реалий (на материале произведений Е. Замятина и А. Гавальда). *Вестник ВолГУ. Серия 9.* 2014. № 12. С. 103–105.
2. Еррера Мендисабаль А.В. Особенности відтворення культурно-специфічної інформації в технічних текстах. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки».* С. 155–158.

3. Инамова Д.Э. Взаимодействие и взаимоявление языка и культуры в процессе перевода. *Молодой ученый*. 2015. № 7 (87). Часть 10. С. 949–950.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Коваленко А.Я. «Науково-технічний переклад» : навч. посіб. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
6. Мовна локалізація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мовна_локалізація
7. Офіційно-діловий стиль: основні ознаки. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/dilovodstvo/24266/>
8. Технический перевод и его особенности. URL: <http://lingvotech.com/osobennostitexperev>
9. Юридический словарь. Инструкция. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15111>
10. AC & DC Motor Installation & Maintenance. URL: <https://www.baldor.com>
11. Byrne J. Technical translation. Usability strategies for translating technical documentation. Dordrecht : Springer, 2006. 280 p.
12. LG LCD TV Owner's manual. URL: <https://www.lg.com/us/support/products/documents/22LG30%20Owners%20Manual.pdf>
13. Olohan M. Scientific and Technical Translation. London – New York : Routledge, 2016. 253 p.
14. Sony Bravia LCD TV User Guide. URL: <https://www.manualslib.com/manual/160466/Sony-Bravia-4-168-148-15-1.html>

Tkach H., Kudriavtseva N. Culture-specific information in translation of technical instructions from English into Ukrainian

Summary. The article discusses culture-specific information and features of its reproduction when translating instructions from English into Ukrainian, and the main difficulties encountered by the translator in reproducing

them in translation. The meaning of the terms «technical translation» and «technical text» are considered. The culture-specific information in technical texts is characterized. The meaning of the term «instruction» is defined. The culture-specific information, which is found in the instructions, is characterized. The ways to reproduce culture-specific information are also suggested when translating instructions from English into Ukrainian. The first way is using of the term «language localization» when reproducing units of measurement. The second way is to add, replace or remove information when reproducing national standards, certificates and regulations. The third way is to look for a match in the target language when reproducing abbreviations. The fourth way is to adapt the original text, considering Ukrainian norms and the genre norms of the culture of the original language, when reproducing the translation of genre-stylistic features. It is concluded that translation of instructions requires not only the linguistic knowledge of the translator, but also the narrow-branch knowledge of the object of translation and its specifics. The translator should also pay attention to the difficulties in reproducing culture-specific information in translation. First, the translator needs to know where to find additional information. This applies to information about unit conversion, finding the equivalent of the abbreviation in the translation language. Second, he should know the target audience for which the text of the instruction is translated. In this way, the translator will be able to decide what information can be left in the translation and which information can be removed or replaced. Thirdly, he should take into account the norms of the Ukrainian language when reproducing genre-stylistic features in translation.

Key words: technical text, technical translation, culture-specific information, technical instruction, translation of instructions.